

Reykjavík, 12.11.2024

Varðar: Mál nr. S-219/2024. Opinber stuðningur við vísindi og nýsköpun

Frumvarpið um sameiningu opinberra sjóða til stuðnings vísindum og nýsköpun á Íslandi leggur til umfangsmiklar breytingar á sjóðaumhverfinu og hefur það að markmiði að auka sveigjanleika og einfalda umsýslukostnað. Hins vegar vekur það áhyggjur um mögulega neikvæð áhrif á grunnrannsóknir, akademískt frelsi og hlutverk Tækniþróunarsjóðs.

Skortur á skýrri aðgreiningu grunnrannsókna og hagnýtra verkefna

Einn helsti gallinn við frumvarpið er að það fjarlægir sérstakan fókus á grunnrannsóknir með því að sameina sjóði sem styðja við ólíkar tegundir rannsókna og nýsköpun undir einn Vísindasjóð. Grunnrannsóknir eru oft frjáls leit að þekkingu án skýrra markmiða um hagnýtingu, og með því að leggja meiri áherslu á verkefni með augljósan hagnýtan ávinning gæti stuðningur við rannsóknir sem þjóna lengri tíma þekkingaröflun og nýsköpun verið í hættu. Þetta getur dregið úr möguleikum rannsækenda til að þróa nýjar kenningar eða kanna órannsökuð svið og skert þannig fjölbreytileika og dýpt í íslensku vísindastarfi.

Ógn við akademískt frelsi vegna aukinna áhrifa stjórnvalda

Frumvarpið gerir ráð fyrir að ráðherranefnd hafi aukin áhrif á áherslur styrkveitinga og úthlutunarreglur, sem vekur áhyggjur um ógn við akademískt frelsi. Vísindamenn gætu verið hvattir til að laga rannsóknarverkefni sín að pólitískum markmiðum stjórnvalda fremur en eigin vísindalegum áhugamálum. Þessi áhersla á stjórnvöld í stefnumótun rannsókna er andstæð hefðbundnu akademísku frelsi, þar sem vísindamenn hafa sjálfstæði til að velja rannsóknarviðfangsefni út frá faglegum og vísindalegum forsendum. Ef stjórnvöld stýra áherslum og úthlutunarreglum getur það leitt til einsleitari rannsóknaverkefna og þrengt svigrúm vísindafólks til að stunda óháðar grunnrannsóknir.

Hindranir fyrir langtíma grunnrannsóknir og áhersla á skammtímahugsun

Frumvarpið leggur aukna áherslu á mælanlegan samfélagslegan ávinning og árangursmat, sem gæti stuðlað að skammtímahugsun í styrkveitingum. Þar sem grunnrannsóknir skila oft ekki augljósum eða fjárhagslega sjálfbærum niðurstöðum til skemmri tíma gæti það leitt til minni stuðnings við slíkar rannsóknir. Þetta gæti haft neikvæð áhrif á þekkingargrunn samfélagsins til lengri tíma og dregið úr getu vísindasamfélagsins til að byggja upp þekkingu sem hefur djúpstæð áhrif til framtíðar, jafnvel þó að þau séu ekki strax mælanleg.

Veikari stuðningur við tækniverkefni og sérhæfð verkefni

Með sameiningu Tækniþróunarsjóðs við Nýsköpunarsjóð verður til óskýrara sjóðaumhverfi fyrir tæknilega sérhæfð verkefni. Tækniþróunarsjóður hefur hingað til verið mikilvægur þáttur í stuðningskerfi íslenskra tæknifyrirtækja og styður sérstaklega við fjármögnun þróunarverkefna og nýsköpun hjá tæknifyrirtækjum. Með sameiningunni skapast hættu á að sérhæfð verkefni sem krefjast tæknilegrar þekkingar missi þann sérstaka stuðning sem þau þurfa, og óljóst er hvernig nýja fyrirkomulagið muni mæta þörfum íslenskra tæknifyrirtækja.

Samantekt

Frumvarpið, eins og það er lagt fram, gæti grafið undan grunnrannsóknunum, akademísku frelsi og stuðningi við sérhæfð tækniverkefni með því að beina fjármagni og áherslum að verkefnum sem falla undir stefnu stjórnvalda og hafa skýr hagnýt markmið. Þetta getur rýrt svigrúm vísindafólks til að stunda óháðar rannsóknir og grafið undan möguleikum á mikilvægu fræðilegu og tæknilegu framlagi til samfélagsins. Það væri æskilegt að endurskoða frumvarpið með það að markmiði að tryggja áframhaldandi stuðning við grunnrannsóknir, verja akademískt frelsi og tryggja að tækniverkefni fái nægjanlega aðstoð.

Dr. Ólafur Eysteinn Sigurjónsson

Prófessor, Háskólinn í Reykjavík/ Blóðbankinn, Landsspítalinn

oes@ru.is/ oes@landspitali.is S: 6949427

